

Οι προβλέψεις για το μέλλον της κυπριακής είναι δύσκολες

Η γλωσσική κατάσταση στην Κύπρο σήμερα

Στο δεύτερο μέρος της συνέντευξης, η πρόεδρος της Γλωσσολογικής Εταιρείας Κύπρου, γλωσσολόγος, αναπληρώτρια καθηγήτρια στο τμήμα Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου δρ Μαριλένα Καρυσολαίμου μιλά για θέματα που άπτονται της γλωσσικής κατάστασης στην Κύπρο σήμερα. Επισημαίνει ότι η πολυγλωσσία στην Κύπρο δεν είναι σημερινό φαινόμενο, μιλά για γηγενείς γλώσσες οι οποίες απειλούνται με εξαφάνιση και σημειώνει ότι προβλέψεις γύρω από το πώς θα εξελιχθεί η κυπριακή διάλεκτος σε ορίζοντα εκατό χρόνων είναι δύσκολο να γίνουν, "επειδή υπάρχουν αστάθμητοι παράγοντες που επενεργούν και καθορίζουν τη μοίρα των γλωσσών".

Συνέντευξη στη Λίζα Σολωμού

Ποια είναι γλωσσική κατάσταση στην Κύπρο σήμερα;

Είναι σαφές ότι πρόκειται για μια πολύγλωσση κοινωνία που δημιουργείται επειδή οι άνθρωποι, γενικά μιλώντας, κινούνται πιο εύκολα, και άρα υπάρχουν ομάδες μεταναστών ή επαγγελματιών που είναι εγκατεστημένοι είτε μόνιμα είτε προσωρινά στην Κύπρο - υπάρχουν οικονομικές δραστηριότητες και κοινωνικοπολιτικές συγκυρίες που εντείνουν τις τάσεις για μετακίνηση, έτσι, αναγκαστικά το γλωσσικό τοπίο αλλάζει. Φαινόμενα ατομικής πολυγλωσσίας απορρέουν από τις αλλαγές στις κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης, τους μικτούς γάμους, τις διαδοχικές μεταναστεύσεις.

Μιλούμε και για τα κατεχόμενα...

Και για τα κατεχόμενα, όπου το γλωσσικό τοπίο είναι σαφώς διαφορετικό από εκείνο που έχουμε στις ελεύθερες περιοχές, γιατί παρατηρούμε την παρουσία γλωσσών που συνδέονται με το φαινόμενο του εθνοκτισμού, όπως λ.χ. η κουρδική κ.ά.

Το φαινόμενο της πολυγλωσσίας είναι καινούργιο;

Μπορεί να είναι καινούργιο σε σχέση με πριν έναν αιώνα, δεν είναι όμως καινούργιο ιστορικά. Στα μεσαιωνικά χρόνια, λ.χ., η Κύπρος ήταν γνωστή για την πολυγλωσσία της. Υπάρχουν ιστορικές μαρτυρίες όχι μόνο από χρονικογράφους, όπως λ.χ. ο Λεόντιος Μαχαιράς, αλλά και από πολλούς περιηγητές, οι οποίοι αναφέρουν ότι χρησιμοποιείται στην Κύπρο σωρεία γλωσσών: ο Ludolf Von Suchen, ιερέας από τη Βεστροφία, που επισκέφθηκε το νησί στα μέσα του 14ου αιώνα περίπου, καταγράφει, με κάποια βεβαίως υπερβολή, ότι μπορούσε κανείς να ακούσει και να διαβάσει στο νησί "όλες τις γλώσσες των εθνών που υπάρχουν κάτω από τους ουρανό", υποδεικνύοντας έτσι την παρουσία πολλών κοινοτήτων που χρησιμοποιούσαν διαφορετικές γλώσσες. Μερικές από αυτές τις γλώσσες έπαψαν να χρησιμοποιούνται, ορισμένες πέθαναν, άλλες εξακολούθησαν να χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα.

Λέτε ότι ορισμένες από αυτές τις γλώσσες πέθαναν, πώς πεθαίνει μια γλώσσα;

Χρησιμοποιώ εδώ έναν ανθρωποκεντρικό όρο για να περιγράψω τη φθίνουσα πορεία που ακολουθεί μια γλώσσα. Ας πούμε, επειδή το θέμα είναι περίπλοκο, ότι, σε γενικές γραμμές, μια γλώσσα πεθαίνει όταν, για διάφορους λόγους, παύσει να είναι ο φυσικός τρόπος έκφρασης μιας κοινότητας ομιλητών, όταν πάψει να μεταδίδεται από τη μια γενιά ομιλητών στην επόμενη.

Υπάρχουν γλώσσες που απειλούνται με εξαφάνιση στην Κύπρο σήμερα;

Από τις γηγενείς ή αυτόχθονες όπως τις αποκαλούμε γλώσσες, τις γλώσσες δηλαδή που μιλιούνται εδώ και πολλούς αιώνες και συνδέονται άρρηκτα με τον χώρο της Κύπρου, που είναι αγκιστρωμένες στον κυπριακό χώρο, ναι, υπάρχουν δύο μειονοτικές γλώσσες που απειλούνται με εξαφάνιση: η κυπριακή μαρωνιτική αραβική και η αρμενική, που χρησιμοποιούνται από τις κοινότητες των Μαρωνιτών και των Αρμενίων αντίστοιχα. Πρόκειται για δύο εξαιρετικά ευάλωτες μειονοτικές γλώσσες, επειδή χρησιμοποιούνται από μικρό αριθμό ομιλητών, που μειώνεται τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά την τουρκική εισβολή. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την κυπριακή μαρωνιτική αραβική, η

Η δρ Μαριλένα Καρυσολαίμου.

ποια λόγω της προφορικότητας που τη χαρακτηρίζει υπήρξε πιο ευάλωτη, επηρεάστηκε αρνητικά από τις επιπτώσεις της τουρκικής εισβολής και έχει πάψει να χρησιμοποιείται ως κύριο μέσο ενδοκοινωνικής επικοινωνίας από άτομα 35-40 χρόνων και κάτω που γεννήθηκαν στην προσφυγιά.

Σε σχέση με την αρμενική;

Τα πράγματα φαίνεται να είναι λίγο καλύτερα για την αρμενική, που διατηρείται καλύτερα επειδή χρησιμοποιείται περισσότερο, είχε γραπτή μορφή και διδασκόταν στα σχολεία από παλαιότερα.

Τι γίνεται σε σχέση με την προστασία των γλωσσών αυτών;

Εδώ και λίγα χρόνια, καταβάλλονται προσπάθειες από το υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, που είναι ο φορέας που ασχολείται με θέματα γλώσσας, να στηριχθούν οι μειονοτικές γλώσσες είτε μέσα από την ενίσχυση της διδασκαλίας τους είτε μέσω της καταγραφής και της αναβίωσής τους. Η αρμενική στηρίζεται ως γλώσσα διδασκαλίας στα δημοτικά σχολεία της κοινότητας, προσφέρονται μαθήματα εκμάθησης της αρμενικής για ενήλικες λ.χ. στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Η αραβική, που είναι μια κατεχοχρήν προφορική γλώσσα με ένα γραπτό σύστημα που απέκτησε πολύ πρόσφατα, διδάσκεται σε γλωσσικές κατασκηνώσεις που διοργανώνονται κάθε χρόνο στο κατεχόμενο χωριό του Κορμακίτη, σε απογευματινά μαθήματα για ενήλικες στο σχολείο του Αγίου Μάρωνα και από εφέτος στα Επιμορφωτικά Ινστιτούτα του υπουργείου Παιδείας. Ακόμα, γίνεται προσπάθεια να δημιουργηθεί Αρχείο Προφορικής Παράδοσης για την κυπριακή μαρωνιτική αραβική όπου θα αποκρυσταλλώνεται ο λόγος των φυσικών ομιλητών της γλώσσας, και μέσα από αυτόν τα ήθη και τα έθιμα της κοινότητας.

Προβλέψεις για την κυπριακή

Τι θα απαντούσατε σε όσους τυχόν λένε ότι κινδυνεύει η κυπριακή;

Η κυπριακή όπως τη μιλούσαμε πριν από 50 ή 60 χρόνια έχει μετεξελιχθεί. Οι μελέτες δείχνουν ότι

υπάρχει μια μορφή κυπριακής η οποία είναι γενικώς αποδεκτή - χρησιμοποιείται στα αστικά κέντρα της Κύπρου με λίγες διαφοροποιήσεις, αλλά υπάρχουν και τοπικές μορφές οι οποίες εξακολουθούν να διατηρούνται. Μπορεί να έχουμε χάσει πάρα πολλά στοιχεία της κυπριακής, όσον αφορά το λεξιλόγιο λ.χ. γιατί πολλές συνήθειες, πολλοί κοινωνικοί θεσμοί έχουν αλλάξει, ένα μεγάλο μέρος του λεξιλογίου έχει περιέλθει σε αχρησία. Αλλά και σε άλλα επίπεδα η κυπριακή έχει αλλάξει, σε φωνητικό, μορφολογικό κ.λπ. Ορισμένες διαφοροποιήσεις οφείλονται στην επαφή της κυπριακής διαλέκτου με την κοινή νέα ελληνική, την τάση δηλαδή να συγκλίνει σε σχέση με την κοινή. Ταυτόχρονα, δημιουργούνται νέες τάσεις, νέοι τύποι που δημιουργούνται από την επαφή αυτή αλλά και από την εξαπλώση τοπικών μορφών κυπριακής από την περιφέρεια στο κέντρο.

Πώς προβλέπετε ότι θα είναι η κυπριακή σε εκατό χρόνια, και δη αν συνεχιστεί το στάτους κβο;

Προβλέψεις σε αυτό τον τομέα σε βάθος χρόνου από σήμερα είναι πολύ δύσκολο να γίνουν, επειδή υπάρχουν αστάθμητοι παράγοντες που επενεργούν και καθορίζουν τη μοίρα των γλωσσών. Ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται, όπως μαθαίνουμε από την κοινωνιογλωσσολογία, έχει να κάνει κυρίως με το κοινωνικό πλαίσιο, με οικονομικούς, πολιτισμικούς, ιδεολογικούς παράγοντες που συχνά δεν υπόκεινται στον δικό μας έλεγχο. Άρα δεν μπορούμε να προβλέψουμε. Το στάτους το οποίο αποδίδουμε σε μια διάλεκτο είναι θέμα κοινωνικής/πολιτικής απόφασης. Η κυπριακή δεν αυτοκαθορίζεται, λέμε "η κυπριακή είναι διάλεκτος της ελληνικής". Αρκετοί σκέφτονται, ίσως, "Ε και άμα χαθεί η κυπριακή διάλεκτος, τι έγινε; Έχουμε την ελληνική", εννοώντας βεβαίως την κοινή νέα ελληνική. Λες και η ελληνική γλώσσα δεν συναποτελείται από την κυπριακή διάλεκτο και όλες τις υπόλοιπες. Άν το δούμε σε ευρύτερη προοπτική, οποιαδήποτε διάλεκτος της ελληνικής χάνεται, χάνεται ένα κομμάτι από το σώμα της ελληνικής, ένα κομμάτι από τον πλούτο της ελληνικής. Δεν είναι τυχαίο που στο Πανεπιστήμιο Πατρών λειτουργεί από το 2000 Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων: αναγνωρίζεται η σημασία της γεωγραφικής ποικιλότητας της ελληνικής γλώσσας. Η ενδογλωσσική διαφοροποίηση -διάλεκτος, κοινή, κοινωνιόλεκτος, επαγγελματική αργκό κ.λπ.- είναι αναπόφευκτη για τις γλώσσες: πέρα από τη μυθική προ της Βαβέλ εποχής, όταν όλοι οι άνθρωποι μιλούσαν την ίδια γλώσσα, δεν έχουμε ιστορικά καμιά περίοδο όπου όλοι οι άνθρωποι να μιλούν μια γλώσσα με τον ίδιο τρόπο, παντού και πάντοτε.

Για να επανέλθω τώρα στο θέμα "τι θα γίνει με την κυπριακή διάλεκτο;". Αν κοιτάξω πίσω μας - και είναι καλό να κοιτάμε μερικές φορές στο παρελθόν - αν λάβω υπόψη τα τελευταία πενήντα ή εκατό χρόνια, σίγουρα, η κυπριακή διάλεκτος δεν μπορεί να παραμείνει όπως ήταν ή όπως είναι σήμερα. Τη βλέπουμε να διαφοροποιείται. Αυτό δεν σημαίνει ότι διαφοροποιείται πάντοτε για να μοιάσει με την κοινή νέα ελληνική. Υπάρχουν άλλες μορφές επικοινωνίας σήμερα, οι (δια)δικτυακές, και μελέτες που έχουν γίνει έχουν δείξει ότι, όπως και σε άλλες χώρες, οι νέες αυτές μορφές επικοινωνίας και η αμεσότητα ή η ταχύτητα που τις χαρακτηρίζει ευνοούν τις προφορικές ποικιλίες που μεταφέρονται έτσι στον γραπτό, πλέον, άτυπο λόγο. Αυτό φαίνεται να τρομάζει, δεν υπάρχει όμως απόδειξη ότι λειτουργεί καταστροφικά για την ελληνική γλώσσα.

Η κυπριακή διάλεκτος εκφράζει κάποια τοπικά στοιχεία της ταυτότητάς μας, η κοινή ελληνική εκφράζει κάποια άλλα. Πιστεύω ότι μπορούν να συμβιώσουν. Το ζήτημα δεν είναι βεβαίως αμιγώς γλωσσικό, εξαρτάται από το πώς διαχειριζόμαστε το θέμα της ταυτότητάς μας. Εάν θεωρήσουμε ότι η ταυτότητα είναι μία και μοναδική, τότε πιστεύω ότι έχουμε χάσει το παιχνίδι. Η ταυτότητά μας τροφοδοτείται από πολλά και διαφορετικά πράγματα από συλλογικά βιώματα και προσωπικές εμπειρίες: τη μια στιγμή μπορεί να αισθανόμαστε περισσότερο Κύπριοι, την άλλη περισσότερο Έλληνες και την άλλη περισσότερο Ευρωπαίοι...